

Asia: VN/28311/2020

Arviomuistio rikosvahinkolaista

1. Yleiset huomiot rikosvahinkolaista

1.1. Onko rikoksen uhrin ja surmansa saaneen henkilön läheisten korvaussuoja rikosvahinkolain perusteella nykyisellään riittävä?

Ei, rikosvahinkolakia tulee muuttaa.

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Rikosvahinkolain tarkoituksena on turvata rikoksen uhrin asemaa ja tukea selviytymistä tapahtuneen rikoksen jälkeen. Rikoksista tuomitut ovat valitettavan usein elämäntilanteessa, jossa heillä ei ole kykyä suorittaa oikeuden tuomitsemia korvauksia uhreille. Siksi rikoksen uhriksi joutuneen kannalta on tärkeää, että Suomessa on oikeudenmukaiseksi koettu ja toimiva järjestelmä, josta rikoksella aiheutetut vahingot varsin laajasti korvataan valtion varoista.

Tällä hetkellä rikosvahinkolain nojalla korvattavien vahinkojen ala on suppeampi ja maksettavat korvaukset selvästi pienempiä, kuin oikeuden vahingonkorvauslain nojalla tuomitsemat korvaukset. Jos tuomittuja korvauksia ei saada perittyä rikoksentehtäjältä, joutuu uhri korvausten määrän osalta epäedullisempaan asemaan rikosvahinkolain nykyisen, joiltakin osin selvästi matalamman korvaussuojan vuoksi. Tämä ei ole uhrin tai rikoksen kautta surmansa saaneen läheisten oikeusturvan kannalta perusteltua.

THL:n näkemyksen mukaan rikosvahinkolain korvaussuojaa tulee siten lähentää vahingonkorvauslain mahdollistaman suojan kanssa. Kuten arviomuistiossa todetaan, mahdollisimman suuri yhdenmukaisuus vahingonkorvauslain nojalla tuomittavien korvausten kanssa oli aikanaan myös rikosvahinkolain säätämisen peruslähtökohtana. Tästä lähtökohdasta on viime vuosina etäännytty ja tilanne tulee nyt korjata.

2. Rikosvahinkokorvausten enimmäismäärät

2.1. Miten arvioitte arviomuistiossa esiintuotuja rikosvahinkolain perusteella maksettavien korvauskattojen tasokorotuksia?

B) Tasokorotukset ovat kannatettavia vain aineettomien vahinkojen osalta ja yhteiskorvauksen korvauskaton korottamisen sijasta voitaisiin säätää korvauskatto koskemaan vain aineettomia vahinkoja ja sairaanhoito- ja muut kulut korvattaisiin aiheutuneiden kustannusten mukaisesti.

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Arviomuistion perusteella enimmäismäärien mukaisia korvauksia maksetaan lähinnä aineettomista vahingoista. Enimmäiskorvausmääriä olisi siksi perusteltua korottaa erityisesti niiden osalta. Kaikkein eniten tuomioiden korvaustasosta on jäänyt jälkeen muiden kuin seksuaalirikosten osalta maksettavan kärsimyskorvauksen enimmäismäärä.

Uhrin tarve saada tuomitun suuruinen korvaus valtion varoista on erityisen korostunut vakavan tekemuodon rikoksissa. Mitä vakavammin rikos loukkaa uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai vapautta tai henkilökohtaista koskemattomuutta, sitä tyypillisesti vaikeampi siitä on toipua ja sitä enemmän se vaikeuttaa myös uhrin selviytymistä jokapäiväisestä elämästään. Vakavien, uhrin koskemattomuuteen puuttuvien rikosten korvaamistason yhtenäistämiseksi ja uhrien aseman parantamisen kannalta olisi THL:n näkemyksen mukaan perusteltua korottaa aineettomista vahingoista maksettavien korvausten enimmäismäärää lähemmäksi tuomittuja enimmäiskorvauksia.

3. Valtiokonttorin maksusitoumus

3.1. Kannatatteko Valtiokonttorin etukäteistä maksusitoumusta rikoksen uhrin ja henkirikoksen uhrin läheisen sairaanhoitokuluina korvattavista terapiakuluista?

-

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

THL kannattaa etukäteistä maksusitoumusta rikoksen uhrin ja henkirikoksen läheisen sairaanhoitokuluina korvattavista terapiakuluista.

Tällä hetkellä surmansa saaneiden läheiset eivät hakeudu yksityiselle puolelle hoitoon siinä määrin, kun rikosvahinkolakia viimeksi muutettaessa vielä arvioitiin. Tämä johtuu arviomuistion mukaan todennäköisesti siitä, että ihmiset eivät uskalla hakeutua kalliiseen hoitoon ilman varmuutta kulujen

korvattavuudesta valtion taholta. Etukäteisellä maksusitoumuksella olisi siten todennäköisesti ratkaiseva merkitys asianmukaisen hoidon saamiseksi ajoissa.

Nopealla hoitoon pääsyllä voidaan THL:n mukaan arvioida olevan hoidon keston ja kokonaiskustannusten kannalta myönteisiä vaikutuksia. Maksusitoumus todennäköisesti nopeuttaisi hoitoon hakeutumista useimman uhrin tai henkirikoksen uhrin läheisen kohdalla. Ainakin maksusitoumus säästäisi rikoksen uhrilta ja henkirikoksen läheiseltä ylimääräistä stressiä ja vaivaa korvausten hakemisesta toteutuneiden kustannusten perusteella jälkikäteen. Lisäksi joissakin tapauksissa maksusitoumus mahdollistaisi uhrille rikosentekijän uudelleen kohtaamisen välttämisen mahdollisessa rikosasian jälkeen nostetussa vahingonkorvauskanteen käsittelyssä.

Nykyinen järjestelmä, jossa kustannukset on ensin pitänyt maksaa ja vasta jälkikäteen on mahdollista hakea korvauksia Valtiokonttorilta, on vähävaraisille epäoikeudenmukainen ja siksi kestävä. Tämä tekee korvausjärjestelmästä epävarman, ennakoimattoman ja muodostaa tosiasiallisen prosessikynnyksen päästä oikeuksiinsa. Lisäksi menehtyneen uhrin omaisille ja rintaperillisille nykyinen menettely saattaa olla epäreilu myös silloin, kun korvaukset vähennetään kuolinpesän varoista ilman, että korvausta välttämättä osataan jälkikäteen hakea Valtiokonttorilta.

Jotta tietoisuus uudesta mahdollisuudesta maksusitoumuksen nojalla korvattavaan terapiaan saavuttaisi kaikki, tulee siitä tiedottaa laajasti ja rohkaista kaikkia hakeutumaan palvelujen piiriin.

4. Rikosvahinkolain perusteella suoritettava kärsimyskorvaus

4.1. Tulisiko ja miltä osin rikoksen uhrin oikeutta kärsimyskorvaukseen rikosvahinkolain nojalla laajentaa?

Kyllä

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Rikoksen uhrin oikeutta kärsimyskorvaukseen on arviomuiston mukaan vuosien saatossa laajennettu. Voimassa olevan rikosvahinkolain 9 §:n nojalla rikoksen uhrilla on oikeus saada korvausta loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä silloin, kun hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan tai vapauttaan muuten on rikoksella loukattu taikka hänen henkilökohtaista koskemattomuuttaan on erityisen vakavasti loukattu tapon, murhan tai surman yrityksellä, törkeällä pahoinpitelyllä tai sen yrityksellä taikka muulla näihin rinnastettavalla rikoksella.

Samalla kuitenkin Vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n mukainen kärsimyskorvaukseen oikeuttavien loukkausten piiri on rikosvahinkolain 9 §:ää laajempi kattaen myös syrjintärikokset. Rikosvahinkolaissa uhrin oikeus saada kärsimyskorvausta valtion varoista on siten nykyisellään selvästi rajatumpi.

Yhdenvertaisuus on oikeudenmukaisen yhteiskunnan lähtökohta. Syrjintä ja rasismi heikentävät hyvinvointia ja vaikuttavat laajalti esimerkiksi turvallisuuden tunteeseen. Yksilön kannalta syrjintärikoksissa on kyse uhrin ihmisarvon ja perusoikeuksien loukkaamisesta. Syrjintä aiheuttaa uhrille tyypillisesti pelkoa, nöyryytystä ja häpeää ja siten myös merkittävää kärsimystä. Syrjimättömyyden edistäminen on myös julkisen vallan velvollisuus. Tämän vuoksi THL:n näkemyksen mukaan rikosvahinkolokia tulisi muuttaa siten, että myös syrjintärikoksen uhreilla olisi oikeus kärsimyskorvaukseen.

Ottaen huomioon sen, että syrjintärikoksiin syyllistyvät ovat yleensä elinkeinonharjoittajia, viranomaisia tai työnantajia, tuomittu kärsimyskorvaus saataisiin niiden osalta todennäköisesti perittyä rikokseen syyllistyneeltä, joten lakimuutos ei näin ollen edes juurikaan lisäisi valtion menoja.

4.2. Kannatatteko surmansa saaneen henkilön läheisen oikeutta kärsimyskorvaukseen rikosvahinkolain nojalla?

Kyllä

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Tahallisten henkirikosten määrä Suomessa on muutaman viime vuoden ajan pysynyt alle sadassa. Vuonna 2020 tahallisia henkirikoksia tehtiin 86. Keskimäärin tahallisia henkirikoksia tehdään vuosittain 88. Arviomuistion mukaan niiden tapausten määrän, joissa kärsimyskorvausta tuomitaan, eikä sitä makseta muusta järjestelmästä kuten liikennevahinkovakuutuksesta, voidaan arvioida olevan vuosittain noin sata tapausta.

Kärsimyskorvauksen laajentamista surmansa saaneen läheiseen perustellaan arviomuistiossa erityisesti sillä, että tuomittuja korvauksia saadaan vain harvoin perityksi rikosentekijältä, joka yleensä on maksukyvytön. Surmansa saaneen läheiset kokevat myös korvausten perimisprosessin usein erittäin raskaaksi joutuessaan henkisesti raskaan surutyön aikana olemaan tekemisissä rikoksen tekijän kanssa ja hakemaan korvauksia useamman kerran jopa vuosien ajan rikoksen tekohetkestä. Moni luopuu tämän vuoksi korvausten perintäyrityksistä ja sitä kautta lakisääteisistä oikeuksistaan. Osa myös siksi, että he pelkäävät rikosentekijää eivätkä ymmärrettävästi halua olla hänen kanssaan minkäänlaisessa yhteydessä.

THL:n näkemyksen mukaan korvattavien tapausten määrä ei arviomuistion perusteella vuosittain olisi valtionalouden kannalta kestävä, mutta yksilön kohdalla korvausten piiriin pääsemisellä voi olla valtava sekä symbolinen että elämäntilanteen muutokseen sopeutumista tosiasiallisesti helpottava vaikutus.

4.3. Mikä olisi rikosvahinkolain nojalla surmansa saaneen henkilön läheiselle suoritettavan kohtuullisena pidettävän kärsimyskorvauksen enimmäismäärä?

Rikosvahinkolain nojalla uhrille korvattava enimmäismäärä kärsimyksestä vaihtelee rikoksen mukaan, jolla se on aiheutettu. Tällä hetkellä korvauskatto esimerkiksi törkeän pahoinpitelyrikoksen uhrille on 3 600 euroa, kun seksuaaliväkivallan uhrille se on 9 700 euroa. Vastaavasti henkirikoksen uhrin läheiselle maksettava korvauksen olisi toivottavaa olla linjassa rikoksen uhrin korvaustason kanssa.

Arviomuistion mukaan läheiselle maksettavan kärsimyskorvauksen ei tulisi olla merkittävästi suurempi, kuin rikoksen uhrille maksettavan kärsimyskorvauksen enimmäismäärän (3 600 euroa). Näin ollen arviomuistio päättyy ehdottamaan 4 000 euron enimmäismäärää henkirikoksen uhrin läheiselle. Haasteena kuitenkin on, että vahingonkorvauslain nojalla maksettavat kärsimyskorvaukset ovat tätä korkeammat (keskimäärin 8 000 euroa). Ottaen huomioon rikosvahinkolain pyrkimys mahdollisimman samantasoisiin korvauksiin, tulisi rikosvahinkolain nojalla kärsimyksestä korvattavia enimmäismääriä harkita korotettavaksi kautta linjan.

THL:n mukaan läheisen kärsimyskorvauksesta korvattava enimmäismäärä on kohtuullinen, kun se on linjassa rikoksen uhrin kärsimyskorvausten kanssa, mahdollisimman lähellä vahingonkorvauslain korvausmääriä ja mikäli samalla säädetään ennakollisesta maksusitoumuksesta valtion varoista sairaanhoitona korvattaviin terapiakuluihin.

5. Korvausten yhteismäärästä tehtävä perusvähennys

5.1. Tulisiko rikosvahinkolain 20 §:n mukainen perusvähennys kumota?

Kyllä

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Tällä hetkellä kaikista muista, paitsi surmansa saaneen läheiselle rikosvahinkolain nojalla maksettavista korvauksista, tehdään 20 §:n mukaan 220 euron perusvähennys. Arviomuistion mukaan kyse on käytännössä uhrin vahingoksi jäävästä omavastuuosuudesta, mikä on periaatteellisesti ongelmallinen ratkaisu. Mahdollisuudet periä perusvähennyksen määrää vastaava korvaus rikoksen tekijältä ovat usein olemattomat. Vaikka perusvähennyksen määrä on pienehkö, sillä on tosiasiallista merkitystä vähävaraisille uhreille ja symbolista merkitystä kaikille. THL:n näkemyksen mukaan perusvähennyksestä luopuminen selkeyttäisi rikosvahinkojen korvausjärjestelmää ja tekisi siitä rikoksen uhrin kannalta oikeudenmukaisemman ja helpommin ymmärrettävän.

5.2. Tulisiko Valtiokonttorin maksamalle korvaukselle asettaa jokin alaraja, mikä?

Kyllä

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Arviomuistion mukaan Ruotsissa on luovuttu perusvähennyksestä, mutta korvaukselle on asetettu 100 kruunun (noin 10 euron) vähimmäismäärä. Arviomuistiossa katsotaan, että jos maksettavalle korvaukselle asetettaisiin Suomessakin jokin alaraja, esimerkiksi 10 euroa, perusvähennyksen kumoamisesta valtiolle syntyvä kustannuslisäys voisi olla hieman pienempi. Alle 10 euron korvausten maksamisesta syntyvät henkilöstö- ja perimiskulut olisivat suhteessa korvauksiin kohtuuttoman korkeat. THL pitää arviomuistion ehdotusta perusteltuna, eli jos rikosvahinkolain perusteella maksettavien korvausten yhteismäärä jäisi alle 10 euron, sitä ei kustannussyistä tarvitsisi maksaa.

6. Valtiokonttorin tiedonsaantioikeudet

6.1. Kannatatteko Valtiokonttorin tiedonsaantioikeuksien laajentamista?

Kyllä

Tarkemmat perustelut ja muutosehdotukset

Tällä hetkellä Valtiokonttorin tiedonsaantioikeuksien ulkopuolelle jäävät mm. syyttäjälaitos, verohallinto, Maahanmuuttovirasto sekä Digi- ja väestötietovirasto, joista saatavia tietoja Valtiokonttori tarvitsisi päivittäisessä korvaustoiminnassaan. THL katsoo, että valtiokonttorin korvauskäytäntöjen sujuvoittamiseksi tulee tiedonsaantioikeuksia tältä osin tarkistaa arviomuistiossa esitetyllä tavalla.

7. Muut huomiot

7.1. Muut huomiot arviomuistiosta ja rikosvahinkolaista

Rikosvahinkolakia arviomuistiossa kuvatulla tavalla muutettaessa tulisi lisäksi täsmällisesti määritellä, ketä on pidettävä lain tarkoittamana erityisen läheisenä henkilönä huomioiden se, että uhrille erityisen läheinen henkilö ei aina välttämättä ole uhrille biologisesti sukua.

Toinen seikka, jota ministeriön arviomuistiossa ei nostettu esiin, vaikka asiaa muuten arviomuistiossa kuvataan (sivulla 16) on se, että velan vanheneminen täytyy joka tapauksessa katkaista muistamalla periä velkaa. Tämä edellyttää yhteydenpitoa rikoksen tekijään ja yhteystietojen antamista rikoksen tekijälle.

October Martta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL - Erityispalvelut-yksikkö